

Beethoven als spiritueel kompas

In zijn 'heiligdom', zijn werkkamer in een oude molenaarswoning uit 1782, niet ver van Leuven, hoog boven het Vlaamse vlakke land, spreekt Jan Caeyers tussen de honderden boeken die hij verzamelde over Beethoven, over de componist die hem al decennia lang inspireert en richting geeft. Aan die uitgebreide bibliotheek voegde Caeyers in 2009 een vuistdik standaardwerk toe: Beethoven, een biografie. Naast een Engelse vertaling, onlangs nog 'best book of the week' in The Financial Times, is er nu ook een Duitse vertaling, op initiatief van het Beethovenhuis in Bonn, de officiële biografie voor het jubileumjaar 2020.

Ik kende Jan Caeyers vooral als dirigent van vrijwel ideale Beethoven vertolkingen en dat doet hem zichtbaar plezier. Hij is liever de musicus die een boek schrijft dan de kamergeleerde die ook voor een orkest gaat staan. Want de essentie blijft de muziek en het communiceren met muziek. Het weten eromheen is een belangrijk hulpmiddel, maar dat komt zeker niet op de eerste plaats.

Elke dag brengt hij uren door met partituren want daar begint de waarheid en zijn boek getuigt van die intensieve interactie met de noten in talrijke observaties die alleen een musicus kan noteren voor wie Beethoven in de jarenlange omgang tot een soort huisvriend geworden is.

Caeyers' tijd in Wenen, was die ook van invloed? Hij twijfelt. Dichterbij de muziek kom je in de partituren en maar heel indirect door de voetstappen van Beethoven in Wenen nog eens na te lopen.

Toch stralen de Weense binnenstad en ook de dorpjes rondom de stad, wel iets uit van de vroeg negentiende-eeuwse aristocratische grandeur. In Wenen is er nog altijd die intensiteit in het omgaan met schoonheid en kunst, architectuur, literatuur... Alsof er iets in

de lucht hangt. 'Ik voel me daar meteen een beetje verheven, hoe de mensen daar leven, in de koffiehuisen, het is een ander tempo.'

Collega

Daar in Wenen, kreeg hij als assistent van Claudio Abbado, Pierre Boulez en Bernard Haitink bij het Gustav Mahler Jugendorchester, gevoel voor een norm, een sensitiviteit voor het allerhoogste, als bijeffect van een scholing in compromisloos streven naar kwaliteit. Abbado behandelde Caeyers, inmiddels al rond de veertig, als een collega en hield serieus rekening met de mening van zijn 'assistent'. Pierre Boulez, de meest indrukwekkende

JAN CAEYERS, DIRIGENT EN BIOGRAAF

herinnering, gaf hem een hele dag les over de *Sacre du Printemps* van Stravinsky, thuis in zijn appartement op de zevenentwintigste verdieping, vlak bij de Eiffeltoren. Een zonnige dag in mei om nooit te vergeten.

Inderdaad Caeyers was een laatbloeiër als dirigent. Hij had het geluk en tegelijk het ongeluk niet te zijn geboren in een muzikaal milieu, en zijn route naar het dirigentenpodium begon op een kleine plaatselijke muziekschool onder de hoede van middelmatige leraren. Die achterstand bleek ook een zegen, hij ontliet het keurslijf van de gebruikelijke dirigenten carrièreplanning opklimmend vanaf een klein operahuis, steeds een trapje hoger. Als freelancer bij de opera in Stuttgart ervoer hij dat hij daarover niet rouwig hoefde te zijn. Een *Don Giovanni* dirigeren zonder een enkele repetitie – met vooral blijdschap na drie uur stress over uitgebleven ongelukken – was toch weinig bevredigend, vooral omdat de laatste tien procent in het repetitieproces het meest waardevol zijn. Met een eigen orkest is die afwerking een natuurlijke zaak. Toen zijn eerste orkest, de Beethoven Academie in 2003 stopte, was er een kort tijd van bezinning voordat zijn huidige orkest, Le Concert Olympique, zich aandiende. Ondertussen verzamelde hij in elke stad waar hij als freelancer dirigeerde boeken over Beethoven, zoals anderen in curiosawinkeltjes speuren naar koffielepeltjes en begon hij te schrijven aan een pamflet over Beethoven, met in het achterhoofd een intellectuele onderbouwing voor dat nieuwe orkest. Het liep vervolgens danig uit de hand, een alom geprezen biografie van 700 pagina's was het gevolg. Na twintig jaar voorbereiding, schreef hij dat boek niet volgens de geldende academische mores, maar met een innerlijke vrijheid die zich spiegelt in de dirigentencarrière van de bio-graaf.

Voor Beethoven ontstond vernieuwing, na Beethoven werd het een doel.

Switch

Niemand zal een antwoord kunnen geven op de zinloze vraag of Beethoven een belangrijker componist is geweest dan Bach of Mozart. Zij waren ook genieën, die het maximale uit hun tijd haalden en grenzen verlegden, maar met Beethoven werd dat in een tijdsbestek van dertig jaar een kwantsprong en sindsdien is het verleggen van grenzen een parameter geworden. Vóór Beethoven ontstond vernieuwing, na Beethoven werd het een doel. Bovendien schitterde Beethoven in alle genres. Ook is de verhouding tussen Beethoven en zijn tijd complexer en interessanter. Het belang van Beethoven overstijgt de muziek bij wijze van spreken. En dan zijn boodschap aan de mensheid, vanuit een tragisch lot. De switch naar het componeren als doel op zich, die hij heeft gemaakt met

het Heiligenstädter Testament, is voor de mensheid een belangrijke stap. Voor hem was het een groot drama, maar zonder doofheid zou Beethoven een soort Franz Liszt zijn geworden, een briljant klaviervirtuoos die daarnaast componeerde.

Architectuur

We hebben de neiging om te denken in de tegenstelling verstand versus gevoel. Verdi is een componist voor het laatste, maar Beethoven is juist zo interessant omdat bij hem verstand en gevoel extreem zijn ontwikkeld, maar niet ten koste van elkaar. Hoe wild hij ook tekeergaat met doorwerkingen en modulaties, je hebt vertrouwen dat de zaak nooit ontploft. *De Appassionata* is een prachtig voorbeeld, je wordt net als bij de *Eroïca* meegesleept door pure emotie en toch zijn er geen twintig maten te veel of te weinig. De expositie, doorwerking, reëxpositie en coda zijn niet alleen even lang, maar ook gelijkwaardig en symmetrisch van opbouw, iets wat je bij geen enkele andere componist terugziet. Bach heeft ook van die stukken, maar bij Beethoven is het een constante.

Piano

Caeyers betreurt het dat hij op zijn achttiende is gestopt met zijn pianostudie. 'Daar heb ik veel spijt van want al die sonates kunnen spelen is toch wel heel bijzonder. In de sonates stond Beethoven het verst in zijn denken en zijn zelfexpressie. De piano was voor hem het natuurlijke verlengstuk van zijn denken, en steeds als hij de draad van het componeren weer opneemt, vertrekt hij van de piano.' Symfonieën dirigeren is zeker geen tweede keus maar de klaviersonates omvatten net zoals de strijkkwartetten, alle periodes in Beethovens leven. Symfonieën zijn muziek van het grote gebaar en missen een zeker subtiliteit die wel terug te vinden is in de klaviermuziek. In de canon van de muziek en in de hiërarchie van het concertleven en alles wat daarbij komt, staan de symfonieën bovenaan, maar het soortelijk muzikaal gewicht is in de sonates het hoogst.

In zijn sonates vallen de pianistische en compositorische fantasie samen. Dat is niet zo in de concerten. 'Ik dirigeer die zeker zo graag als de symfonieën, maar bij de concerten, is de pianistiek minder interessant, de betekenis ligt in de compositie. Ik ben nu bezig met het tweede pianoconcert, voor concerten volgend jaar met Kit Armstrong, en vanaf het allereerste moment is er die solide nieuwe aanpak van het fenomeen concerto. Met de verschillende oplossingen voor het probleem 'concerto' moet hij zijn tijdgenoten toch van de sokken geblazen hebben.'

Partituur

Het objectieve lezen van de hoge en lage, dikke en dunne bolletjes op het papier is niet voldoende. 'Ik studeer dagelijks enkele uren op stukken die ik al vaak gedirigeerd heb, precies om dingen te ontdekken. Ik heb de pianoconcerten eindeloos veel met grote pianisten gespeeld en ik profiteer van dit opgelegde coronasabbatical om alles opnieuw te studeren, en ik schrik ervan wat ik in het verleden

Interpretatie komt naar je toe.

niet heb gezien.' Caeyers noemt zichzelf een partituur freak, hij maakt nauwelijks aantekening in zijn partituren en ze gaan op reis altijd in de handbagage, zoals een violist ook zijn Stradivarius niet uit het oog laat. En de partituur blijft de bijbel, maar je moet lezen met imaginatie en hij vond geleidelijk de vrijheid in het omgaan met accenten, frasering en ook het rubato als flexibilisering van het tempo. 'Ik denk dat we in de ontdekking van die dimensie achter de noten nog veel terrein kunnen winnen. Dat vraagt ook een beetje moed. Interpretatie zoek je niet, die komt naar je toe. Wie a priori iets bijzonders zoekt, drukt onwillekeurig te veel ego op z'n

vertolking. Dat er iets persoonlijks in zijn interpretaties doorlinkt, heeft voor Caeyers alles te maken met een reflectie van zijn persoonlijke weg, het is geen doel op zich. En op die persoonlijke weg is Beethoven zijn gids. 'Hij versterkt en voedt de missie die ik voel in mijn leven. Ook met zijn zoektocht naar spirituele verdieping, in een kosmische visie weg van de banaliteit. De omgang met Beethoven heeft impact op de levenskwaliteit, Beethoven is mijn spiritueel kompas. Hij was natuurlijk ook gewoon een mens en in zijn dagelijkse praktijk niet altijd even clean maar er was op z'n minst een streven naar een hoger bewustzijn, om een modieus begrip te gebruiken, naar een soort vierde dimensie.'

ERIC SCHOONES

Nederlandse versie: **Beethoven. Een biografie**, De Bezige Bij, Amsterdam, 2009, ISBN 978 90 234 29067

Engelse versie: **Beethoven. A Life**, University of California Press, 2020, ISBN 978 0 520 34354 2